

Mòzǐ filosofija

„Didysis Mokymas“ (Dàxué, 大學)

1) 大學之道，在明明德，

Dà xué zhī dào, zài míng míng dé (Didžiojo mokymo Kelias slypi šviesioje supratimo dorybėje)

2) 在親民，在止于至善。

Zài qīn mín, zài zhǐ yú zhì shàn (Priartina prie žmonių ir nukreipia į aukščiausią gėrį)

3) 知止，而后有定，

Zhī zhǐ, ér hòu yǒu dìng (Žinant kaip pasiekti [aukščiausią gėrį], įgyjamas tvirtumas)

4) 定而后能靜，靜而后能安。

Dìng ér hòu néng jìng, jìng ér hòu néng ān (Įgijus tvirtumą, galimas santūrumas; įgijus santūrumą, įmanoma rimtis)

5) 安而后能慮，慮而后能得

Ān ér hòu néng lǜ, lǜ ér hòu néng dé (Įgijus rimtį, įmanomas samprotavimas; sugebant samprotauti, įmanoma pasiekti)

6) 物有本末，事有終始。

Wù yǒu běn mò, shì yǒu zhōng shǐ (Daiktai turi šaknis ir viršūnę. Darbai – pradžia ir pabaiga).

Kontekstas ir laikotarpis

1100-221 m.: Zhōu (周) dinastija. Zhōu dinastijos laikotarpis dalinamas į Vakarų Zhōu (1100-771 m.) ir **Rytų Zhōu** (771-221 m.).

Rytų Zhōu laikotarpis toliau skirstomas į „Pavasario ir rudens“ (*Chūnqiū* 春秋 , 771-476 m.) bei „Kariaujančių valstybių“ (*Zhànguó* 戰國 , 476-221 m.) laikotarpius.

Rytų Zhōu laikotarpį taip pat galima vadinti: „100 mokyklų laikotarpiu“ (*Zhūzǐ bǎi jiā* 諸子百家)

Pagrindinės mokyklos:

- 1) Konfucianizmas (*rújiā* 儒家)
- 2) Daoizmas (*dàojiā* 道家)
- 3) **Moizmas** (*mòjiā* 墨家)
- 4) Įstatymų mokykla (*fǎjiā* 法家)
- 5) Vardų mokykla (*míngjiā* 名家)
- 6) Yīnyáng mokykla (陰陽家)

Mòzǐ (墨子 , V-IV pr. Kr.) gyvenimas

Vardai: Mòzǐ – pilnas vardas Mò Dí (墨翟), retkarčiais lotynizuojamas kaip **Micius**. *Mò* reiškia „rašalą“ arba „juodumą“, kas leidžia spėlioti dėl Mòzǐ kilmės.

Pasakojama, kad Mòzǐ gimė Lǔ (魯) valstybėje, manoma, kad buvo žemos kilmės, iš pradžių užsiiminėjo amatu – buvo dailidė arba račius. Tačiau dėl sumanumo ilgainiui subūrė grupelę mokinių ir tapo įtakingas, buvo paskirtas netgi Sòng (宋) valstybės valdovo patarėju. Huáinánzǐ veikale užsimenama, kad Mòzǐ iš pradžių buvo konfucianistas, bet vėliau atsimetė nuo Konfucijaus mokymo. Žinoma mažai detalių apie asmeninį Mòzǐ gyvenimą, tačiau jis buvo pagarsėjęs savo atsidavimu kitiems.

Mòzǐ pasekėjai (*mò zhě* 墨者) jungėsi į grupes, kuriems vadovaudavo vyresnieji (*jùzǐ* 鉅子). Moistai veikė ne tik (tiek) kaip teorinių diskusijų grupė, bet ir kaip sukarinta-religinė bendruomenė pasiruošusi padėti nuskriaustiesiems ar apginti mažas valstybes nuo didelių puolimo.

Veikalas (rinkinys) „Mòzi“ (墨子)

Autorstė: nors veikalas priskiriamas Mòzī, vargu ar kas jo parašyta – tai skirtingų tekstų rinkinys sudarytas V-III a. pr. Kr. Čia Mòzī mokymą geriausiai reprezentuoja **kertiniai skyriai** (8-37), kuriuose dažnai teigiama „Pasak mokytojo Mo mokymo“ (*zi mòzi yán yuē* 子墨子言曰).

Turinys: veikalas susideda iš 71 skyriaus (*piān* 篇), iš kurių 18 neišliko, o kai kurie likę yra nepilni. Skyrius pagal tematiką ir sudarymo laikotarpį galima skirstyti į 6 dalis:

- 1) 1-7 – įvairi medžiaga – moistų doktrinų santraukos.
- 2) **8-37 – kertiniai skyriai**, kuriuose dėstoma 10 Mòzi teorijų (7 skyriai neišliko ir 3 nepilni).
- 3) 38-39 – du skyriai, iš kurių išliko 1, skirti paneigti Konfucijaus mokymą (*fēi rú* 非儒).
- 4) **40-45 – skyriai skirti logikai, etikai, epistemologijai** ir kt. – tai vieni įdomiausių skyrių, deja, parašyti sunkia, iškraipyta kalba.
- 5) 46-51 – įvairūs dialogai (vienas skyrius neišliko) su Mòzi ir jo pasekėjais.
- 6) 52-71 – skyriai, kuriuose Mòzī moko savo mokinį Qínzī (禽子) apie gynybinį karą ir inžineriją (9 iš jų neišliko), šių skyrių kalba iškraipyta.

Veikalo stilius: teksto kalba sunki, monotoniška, gremėzdiška, daug pasikartojimų, neatrodo, kad veikalą būtų rašęs aukštuomenės (gerai išsilavinęs) žmogus. Tačiau tvirtinamos pozicijos ir argumentai pateikti nuosekliai ir įtikinamai, galbūt „aukotas“ grakštus poetinis stilius vardan aiškumo ir tikslumo.

Tematika: veikale dėstomi pažinimo ir logikos-argumentavimo principai bei etinė-politinė teorija, kurią galima vadinti **konsekvencializmu** arba **utilitarizmu** (tačiau nauda siejama ne su malonumu-pasitenkinimu, bet su **kiekybine-praktine nauda**).

Per daugelį amžių nuo jo sukūrimo „Mòzǐ“ veikalas pilnai neišsaugotas, jį XIX a. atkūrė Sūn Yíràng (孫詒讓, 1848–1908).

Į Vakarų kalbas veikalas pradėtas versti XX a., tačiau daugelis vertimų nėra pilni, kadangi vietomis tekstas sunkiai suprantamas, iškraipytas, tad verčiant dažnai tenka atkūrinėti tekstą (pvz., pilnas vertimas Ian Johnston (2010), *The Mozi: A Complete Translation*).

Mòzi mokymo tikslai ir principai

Moistai siekė atrasti tinkamą **kelia** (*dào*) sureguliuoti asmeninį ir bendruomeninį gyvenimą taip, kad būtų išsivadauta nuo „kariaujančių valstybių“ (*Zhànguó* 戰國) laikotarpio netvarkos-suirutės (*luàn* 亂) ir būtų pasiektas pastovumas ir tvarka (*zhì* 治).

Kelias moistams reiškia teisingumą (*yì* 義), kuris suprantamas kaip laikymasis tinkamų taisyklių, kurios skatina visuomeninį gėrį, pasireiškiantį socialiniu ir politiniu teisingumu.

Moralė-žmoniškumas (ta pati sąvoka – *yì* 義 arba *rén* 仁) moistų siejama ne su **ritualu** ar **asmenybės ugdymu** (gerų bruožų-dorybių įgijimu), bet su žmonių elgesiu-veiksmais (laikymusi tinkamų nuostatų-taisyklių) bei daiktais, kurie gali būti įvertinti kaip naudingi (*lì* 利) arba žalingi (*hài* 害) visuomenei. Naudingumas arba žalingumas visuomenei matuojamas: **1)** turtu, **2)** žmonių gausa bei **3)** tvarka. Mòzi pateikia kontrargumentą prieš ritualą kaip moralės-teisingumo garantą (**25**).

„Mòzi“ veikale teisingumą bandoma įvesti paskelbiant 10 mokymų-taisyklių (*yán* 言).

Mòzi „logika“, žinojimas ir įrodinėjimo teorija

„Mòzi“ logikos, pažinimo teorijos ir įrodinėjimo teorijos pagrindą sudaro 4 terminai: *shì* (是, „šitas“ arba „teisingas“), *fēi* (非, „ne šitas“ arba „klaidingas“), *biàn* (辨, „skirtis“) ir *fǎ* (法, „kriterijus-modelis“).

Shì – tai aptariamas daiktas ar daiktų visuma (ekstensija), kuri išreiškiama vardu (*míng* 名). Jeigu diskutuojama klausimu: „ar x objektas yra jautis (*niú* 牛)“, tvirtinimas, jog x objektas yra *shì*, reiškia „x objektą tinkama vadinti jaučiu“. O tuo pačiu klausimu tvirtinant, jog objektas yra *fēi*, reiškia, jog „x objektą netinkama vadinti jaučiu“.

Veiksmas (suvokimo ir nusakymo), kuriuo atskiriamas *shì* nuo *fēi* vadinamas – *biàn*. Suvokime skirtis (*biàn*) įvyksta kaip objekto priskirimas loginei giminei (*lèi* 類), o nusakyme kaip vardo priskyrimas objektui. Tad jei sakau vieną žodį *shì* arba *niú* pagal kontekstą numanoma, jog sakoma „šitas objektas yra jautis ir gerai, kad yra jautis“. Tad tikrovėje dalykai gali būti arba *shì*, arba *fēi*. **Žinojimas** – tai gebėjimas teisingai daryti skirtis tarp dalykų kaip *shì-fēi*. *Shì* ir *fēi* turi ne tik **deskriptyvią**, bet ir **preskriptyvią (teisinga-klaidinga)** prasmę.

Fǎ (法 , „kriterijus“).

„Mòzi“ veikalo skyriuose „Prieš likimą“ (35-37), pateikiami 3 kriterijai, dar vadinami matais (*biǎo* 表), kurie taikomi darant *shì-fēi* skirtį, pagrindžiant **10 mokymų bei nustatant naudingumą ir žalą visuomenei**. Tai – „šaknis“ (*běn* 本), „šaltinis“ (*yuán* 原), bei „pritaikomumas“ (*yòng* 用).

I) „Šaknis“ – tai suderinamumas su senųjų valdovų-išminčių mokymu ir praktika (pavyzdys valdovas – Yǔ (禹). **II)** „Šaltinis“ – tai žmonių paliudijimas „mačius“ arba „girdėjus“. **III)** „Pritaikomumas“ – tai praktinis dalyko naudingumas galintis materialiai padėti žmonėms **(35)**.

Kaip ketvirtasis kriterijus (**IV**), dar taikoma „dangaus valia“, šia apskritai grindžiama visa moistų sistema (ypatingai naudos visiems principas ir netgi pats trečiasis kriterijus).

Iš užuominų galima spręsti, kad svarbiausias kriterijus – „**pritaikomumas**“, bet dažniausiai užsimenamas taikant – „šaknis“.

Tad **Mòzi logika** reiškia dalyko atskyrimą kaip *shì* arba *fēi*, remiantis trimis ar daugiau kriterijų bei parodyti kaip kažkuris iš dalykų neatitinka šių kriterijų.

Dangaus valia (*tiān zhì* 天志) moistų mokyme

Dangaus valia laikoma pavyzdžiu, kuria reikėtų sekti visiems žmonėms. Dangus apdovanoja teisinguosius, baudžia bloguosius ir yra **kriterijus-modelis** (*fǎ* 法), kaip reikėtų sutvarkyti valstybę. „Mòzi“ siekė atkurti Dangaus autoritetą, kaip aktyviai dalyvauja žmonių gyvenime

(26-28) Dangus skirtingai nei valdovas apima ne dalį žmonių ar teritorijos, bet apima visus (*tiān xià* 天下). Dėka dangaus, auga javai, gyvūlėliai, medžiai ir kitos gėrybės, tad dangus rūpinasi visais. Dangus yra visiems objektyvus, niekuo neprivilegiuodamas, bet to jis siekia naudoti (*lì* 利) ir vengia žalos (*hài* 害). Dangus yra kaip **skriestuvai račiui** ar **kampainis dailidei**, jis neturi kintančių norų ir dėl to yra puikiausias matas.

Dangus duoda pavyzdį (*tiānxià zhī lì* 天下之利), kad reikia siekti (*lì* 利) naudoti ir vengti žalos (*hài* 害).

Sutarimo skatinimas (*shàng tóng* 尚同)

Sutarimo skatinimas, nurodo į mokymą ir tvarką, kurią turėtų reprezentuoti hierarchizuota žmonių sugyvenimo struktūra, kurios viršuje yra valdovas, užtikrinantis teisingumo normą (*yì* 義). *Yì* nėra bet kokia norma, tačiau racionaliai pagrįsta.

Pasak „Mòzi“, pradžioje žmonės turėjo daug *yì*, kiekvienas turėjo savo atskirą *yì* bei kiekvienas savąjį *yì* laikė *shì*, o kito *yì* laikė *fēi*, dėl to žmonės pradėjo tarpusavyje peštis ir vienas kitam kenkti vandenių, ugnimi bei nuodais (11). Pvz., vienas Mòzi mokinys Wūmǎzhī teigė, jog pasak jo *yì*, jis užmuštų kitus, kad turėtų naudą, bet ne save, kad kitiems duotų naudą (46). Kad būtų pašalinta betvarkė, ilgainiui žmonės surandą valdovą, kuris imasi suderinti visų *yì*.

Valdovas parenka svarbiausius patarėjus, šie parenka savo patikėtinius, tie toliau savus... Visi žmonės yra mokomi aiškiai atskirti *shì* nuo *fēi* ir vykdyti tai, kas yra *shì* bei nedaryti to, kas yra *fēi*. Tie kas nedaro *shì* turi būti skundžiami ir baudžiami, o tie kas vykdo *shì* turi būti reklamuojami ir apdovanojami (11).

Gabiųjų iškelimas (*shàng xián* 尚賢)

Pasako šio principo, moistai siekė iškelti į valdžią tuos žmonės, kurie yra verti pagal darbus ir nuopelnus, o ne kilmingumą. Valdovai ir jų pavaldiniai turi stebėti ir ieškoti gabių žmonių bei už tai juos apdovanoti ir paaukštinti.

Valdovai, kurie kelia savo giminaičius ar favoritus be apčiuopiamo įrodymo yra smerkiami. Valstybės pareigūnais gali tapti ir valstiečiai, ir amatininkai jeigu jie gerai vykdo savo darbą, o kilmingieji turi įrodyti savo nuopelnus darbais. Valdininkas turi turėti aiškiai apibrėžtas pareigas, kuriomis būtų išryškinta jo viršenybė virš kitų žmonių (kad žmonės jį gerbtų), jam turi būti paskirta didesnė alga (kad žmonės juo pasitikėtų) bei duota valdžia, kuri leistų įgyvendinti sprendimus (kad žmonės jo bijotų).

Nešališkas rūpestis (*jiān ài* 兼愛)

Tai principas dar vadinamas – visuotinė meile ar tarpusavio rūpesčiu (*jiān xiāng'ài* 兼相愛).

Tvarka kyla iš to, kai rūpinamasi savimi labiau nei kitais. Žmonės turėtų rūpintis visais vienodais, nedarant skirtumo tarp savo ir svetimo.

Nešališkas rūpestis argumentuojamas dangaus valios atitikimu bei savo praktine nauda visiems. Nešališką rūpestį praktikavo valdovai-išminčiai.

Konfucijaus sūniškojo nuolankumo (*xiào* 孝) mokymas priveda prie netvarkos lygiai kaip ir neveika (*wú wéi* 無爲). Mencijaus pateiktas pavyzdys, jog valdovas **Shùn** (舜) būtų pabėgęs su tėvu ir atsisakęs sosto, jeigu pastarasis būtų prasižengęs. Mòzi kritikuoja šią poziciją.

„Kario pavyzdys“: kuo pasikliautų šeima, ar šališku draugu ar nešališku draugu? Egoistui nėra naudinga, kad kiti būtų egoistai.

Prieš karą (*fēi gōng* 非攻)

Karas ir agresija smerkiami kaip nenaudingi.

Analogijos argumentas: paprastai visuomenėje smerkiama žmogžudystė, bet kodėl pateisinamas karas, kai žūsta tūkstančiai? Nedidelė (pvz., persikų-slyvų pasisavinimas) vagystė paprastai yra smerkiama, bet kodėl pateisinama užpulti ir plėšti visą valstybę?

Daugelis moistų buvo treniruojami inžinerijoje apginti mažas valstybes nuo karo.

Moistai skyrė trijų rūšių karus: gynybinius (*shǒu* 守), baudžiamuosius (*zhū* 誅) ir agresyvius (*gōng* 攻). **Pateisinamas tik pirmasis.**

Nuosaikumas išlaidose (*jié yòng* 節用) bei laidotuvėse (*jié zàng* 節葬)

Moistai palaikė idėją, kad valdovas ir kilmingieji ir žmonės turėtų būti taupūs ir neleisti resursų nereikalingiems dalykams. Mòzi kritikuoja Wèi valdovą, kad tas vietoje, karių turi 100 puošniai apsirengusių moterų harema.

Pasisakoma už daiktų funkcionalumą, o ne už jų išorinį grožį, vienoje ištraukoje kalbama, kad patrauklūs drabužiai ir skanus maistas ištvirkina žmones.

Pasisakoma prieš laidotuves ir ilgą gedėjimą (3 metų), nes žmonės tuo laiku negali efektyviai dirbti ir duoti naudos. Konfucianistai kaltinamai kūdikiškumu Moistu pozicija parodo jų abejiingumą emocijoms

Dvasių-vėlių pateisinimas (*míng guǐ* 明鬼)

Mòzi pasisako už tai, kad netikėjimas dvasiomis ir vėlėmis privedė prie nemoralumo ir socialinės bei politinės suirutės.

1) Išmintingi valdovai garbindavo dvasias; 2) Yra paliudyta daugybė pasakojimų-istorijų patvirtinančių dvasių egzistavimą. 3) mokymas, kad dvasios apdovanoja nusipelnusiuosius ir baudžia bloguosius bei tinginius yra naudingas, nes bausmės baimė skatins dirbti ir atbaidys nuo blogdarysčių.

„Elkis tinkamai net ir tose vietose kur tavęs niekas nemato, nes vėlės ir dangus tavo stebi“.

Mòzi išskiria 3 dvasių rūšis: 1) dangaus dvasios, 2) upių ir kalnų dvasios bei 3) mirusių žmonių vėlės (**28, 31**).

Prieš likimą (*fēi mìng* 非命)

Likimas smerkiamas tuo pagrindu, jog jis neskatina žmonių stengtis ir veda prie tinginystės ir suirutės (35-37).

1) Senovės išminčiai tomis pačiomis sąlygomis padarė naud naudos, kai blogi valdovai atnešė nelaimės. **2)** Niekas nėra girdėjęs ar matęs likimo. **3)** Likimas nėra praktiškas dalykas, nes neatneša naudos: ir valdininkai ir paprasti žmonės elgsis aplaidžiai.

Prieš muziką (*fēi yuè* 非樂)

Muzika smerkiama tuo pačiu pagrindu kaip ir išlaidumas, kadangi kilmingieji naudoja didelius orkestrus smagindamiesi, nors tai neduoda naudos. Prie muzikos priprantama.

Panaudojamas pirmasis **kriterijus**: senieji valdovai neapmokestindavo žmonių, kad užsakytų muzikos instrumentus, lėšas jie naudodavo tik laivams ir vežimams, kurie būtų naudingi visiems. Tad nors muzika yra maloni, tačiau vietoj jos būtų galima paskirti išlaidas maistui ir drabužiams (32). Mòzi pabrėžia išorišką, materialinę žmogaus prigimtį ir nepripažįsta dvasinių kultūrinių dalykų.

Žmogaus prigimtis pagal Mòzi

Žmogus yra pilnavertis tuomet, kai jis pavalgęs, apsirengęs, tenkinasi kukliu turtu bei uoliai triūsia vardan kitų siekdamas visuotinės naudos. Žmogui nebūtinai dvasinės kultūros dalykui, jeigu tai neduoda praktiškos naudos.

Moismo nuosmukio priežastis: Mòzi pateikia per daug griežtą žmogaus prigimties sampratą, kuri daugeliui nėra priimtina ir sunkiai įgyvendinama.

Kritika konfucianizmui ir santykis su Lǎozǐ

- 1) Kritikuojamas sūniškasis nuolankumas.
- 2) Kritikuojami daugelis ritualų (muzika, gedėjimas).
- 3) Kritikuojamas per didelis Konfucijaus pasikliovimas lemtimi.
- 4) Konfucijaus mokymas neturi griežtų teisingumo normų ir per daug pasikliauna intuicija.
- 5) Skiriasi žmogaus prigimties supratimas.

Lǎozǐ ir **Mòzǐ** mokymo skirtumai: nors abu kritikuoja Konfuciją, Lǎozǐ pabrėžia spontaniškumą, neveiką, dalykų įsigyvendinimo savaimingumą, nekontroliavimą, o **Mòzǐ** – viską priešingai. Lǎozǐ kritikuoja Konfuciją už per didelį griežtumą, o **Mòzǐ** už nepakankamą griežtumą ir preciziškumą formuluojant dào.